

Hasan Basri Çantay'ın Siyasî Hayatı'nda 1946 Seçimleri

Zeliha Kapukaya

Dr. Öğretim Üyesi, Balıkesir Üniversitesi
Assistant Professor, Balıkesir University
Balıkesir, Turkey
zelihakapukaya10@hotmail.com
orcid.org./0000-0003-1946-6612

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 12. 02. 2019

Kabul Tarihi / Accepted: 18. 04. 2019

Yayın Tarihi / Published: 05. 07. 2019

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran/ June

Cilt / Volume: 4

Sayı / Issue: 7

Sayfa / Pages: 108–123

Atıf / Cite as: Kapukaya, Zeliha. "Hasan Basri Çantay'ın Siyasî Hayatında 1946 Seçimleri". Kalemname 4 / 7 (Temmuz 2019): 108–123.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Copyright © Published by Kırıkkale Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi / Kirikkale University, Faculty of Islamic Sciences, Kirikkale, Turkey. All rights reserved.

www.dergipark.gov.tr/kalemname

Özet:

Türkiye Cumhuriyeti Tarihi'nin ciddi anlamda ilk demokrasi deneyimi 1946 milletvekili seçimleridir. Bu seçimlerde Demokrat Parti Türkiye genelinde oldukça önemli bir başarı kazanmıştır. Birinci Dönem Karesi milletvekilliği yapmış olan Hasan Basri Çantay, seçimlerde kamuoyunun yoğun talebi doğrultusunda Demokrat Parti listesinden Balıkesir bağımsız milletvekili adayı olmuştur. Adaylık sürecinde partisiz, müstakil bir milletvekili adayı olarak faaliyet göstermiştir. Seçimlerde uygulanan açık, oy-gizli sayım yönteminin yarattığı sıkıntılar ve sonrasında yaşanan demokratik olmayan uygulamalar pek çok hukuksuzluk ve usulsüzlüğün yaşanmasına neden olmuştur. "Şaibeli seçim" olarak tarihe geçen 1946 seçimleri neticesinde, ülke genelinde oyların çoğunluğunu almalarına rağmen pek

çok milletvekili adayı seçilememiş gibi gösterilmiştir. Siyasî hayatının ikinci hamlesini yapan Çantay; kamuoyu desteğine ve güçlü seçilme olasılığına rağmen bu seçimlerde seçilememiş gibi gösterilerek milletvekili olamamıştır. Çantay, tüm bu yaşananlara rağmen mutedil tavrıyla siyasî ve insanî olgunluğunu göstermiş; yaşanan hukuksuzluklara karşı gereken tepkiyi ortaya koymuştur.

Bu makalede, Hasan Basri Çantay'ın 1946 genel seçimlerinde Demokrat Parti listesinden bağımsız milletvekili adayı olduğu süreç anlatılmış ve seçim sonrasında yaşadığı siyasî mücadeleye yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hasan Basri Çantay, 1946 Seçimleri, Demokrat Parti, Balıkesir.

1946 Elections of Hasan Basri Çantay's Political Life

Abstract:

The first serious experience of democracy in the history of the Republic of Turkey in 1946 parliamentary elections. The Democratic Party in these elections they achieved considerable success with their votes throughout the country. Hasan Basri Çantay, who was the first period as deputy of Karesi (Balıkesir) of The Parliament (TBMM), was elected as an independent parliamentary candidate from the Democratic Party list in line with the intense demand of the public. He served as a candidate for a non-party, independent parliamentary candidate during the nomination process. Difficulties caused by the open vot secret census method applied in the elections and the non-democratic practices that followed, led to many unlawfulness and irregularities. As a result of the 1946 elections, which had become "the questionable choice" many MPs elected as non-elected candidates despite the majority of votes in the country in Balıkesir.

Key Words: Hasan Basri Çantay, 1946 Elections, The Democratic Party, Balıkesir

Giriş

19.yy sonu ve 20.yy başları demokrasi adına Türk siyasi hayatında önemli olayların yaşandığı bir dönemdir. Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihteki yerini almasından sonra Cumhuriyet'le birlikte halkın doğrudan yönetime katılma iradesi seçtiği vekiller vasıtasıyla Meclis'e yansımıştır. Kısa süren çok partili siyaset denemelerine rağmen Demokrat Parti'nin kuruluşu Türk siyaseti için önemli bir dönemeçtir. Demokrat Parti'nin kurulduktan kısa bir süre sonra genel seçimlere katılması ile Türkiye Cumhuriyeti'nin gerçek anlamda ilk çok partili seçimi gerçekleşmiştir.

1.Türkiye'de Seçim Olgusu ve 1946 Seçimleri

Günümüz toplumlarının en çok rağbet gören yönetim biçimi demokrasidir. Demokrasinin yaşanması ancak seçimle mümkündür. Siyaset bilimi alanında yaptığı çalışmalarla tanınan Şirin Tekeli "Cumhuriyet Dönemi'nde Seçimler" adlı makalesinde seçim kavramı ile ilgili olarak şunları ifade etmektedir: *Seçim, çağdaş demokratik rejimlerde yöneticilerin belirlenmesi için kullanılan başlıca yöntemdir. Seçim, yöneticiliğe aday olan kişiler arasından yönetilenlerin verdikleri oylarla bir seçim yapma esasına dayanır. Dolayısıyla demokratik bir seçimden söz edilebilmesi için yöneticilik görevine birden çok adayın talip olması, bunun engellenmemesi, propaganda kampanyasını serbestçe sürdürülebilmesi, seçmenlerin oy sandığına üzerinde bir baskı olmadan giderek, oylarını özgürce kullanabilmeleri gerekir. Bunu ise gizli oy- açık sayım ilkesi sağlar.*¹

Tarih boyunca ortaya çıkan farklı devlet ve toplum biçimlerinde yöneticilerin seçimle işbaşına geldikleri görülmekle birlikte halk egemenliği anlayışının yerleşmesi 1789 Fransız İhtilali ile başlayan süreçte olmuştur. Bu dönemden itibaren hızla dünyaya yayılan demokratik yönetim anlayışı Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde de görülmeye başlanır. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e demokratik yönetimlerin seçimle işbaşına gelmesi Türk parlamento tarihinin arka planında bir Osmanlı mirasıdır.²

Osmanlı döneminde meşrûfî bir rejime geçme yolunda ilk adım, 1876 Anayasası ile atılmış ve ilk kez 1877 Ocak - Şubat aylarında yapılan ikinci dereceden seçimlerle Meclis-i

---

¹ Şirin Tekeli, "Cumhuriyet Dönemi'nde Seçimler", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, 1797- 1824.

² Tekeli, "Cumhuriyet Dönemi'nde Seçimler", VII, 1798.

Mebusân, yani temsilciler meclisi kurulmuştur. Ancak bu hamle İkinci Abdülhamit tarafından çeşitli nedenlerle askıya alınarak 1876 anayasası bir yıl içinde yürürlükten kaldırılmıştır. Seçimle belirlenen temsilcilerin iktidara ortak olduğu ikinci aşama ise İkinci Meşrutiyet'tir. Bu dönemde ilki 1908, ikincisi 1912, üçüncüsü de 1914 yıllarında olmak üzere üç kez seçim yapılmıştır. Osmanlı Devleti'nde son seçimler ise 1919 yılında savaş sırasında yapılmıştır. Fakat bu son Meclis-i Mebusân İstanbul'un işgali üzerine işgal altında görev yapamayacağı gerekçesiyle dağıtılmıştır. Kurtuluş Savaşı'nın başında Anadolu ve Rumeli Müdâfaa-i Hukûk Cemiyeti tarafından alınan 19 Mart 1920 tarihli kararla İstanbul'dan Ankara'ya gelebilecek mebuslar yanında her vilayetten 5 temsilcinin seçilerek Ankara'ya gönderilmesi kararlaştırılmış, böylece Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin ilk mebusları seçilmiştir.³ Bu tarihten itibaren seçimler belli aralıklarla yapılmaya başlanmıştır.

Cumhuriyet Dönemi seçimleri iki grupta değerlendirilebilir. Bunlar: Demokratik olmayan oylamalar (1923- 1946) ve 1950'den günümüze dek gelen demokratik seçimlerdir. 1927'den 1946'ya kadar olan seçimler; uyulması gereken temel kurallar bakımından demokratik olarak nitelenemeyeceği gibi, siyasi otoriteyi de pek fazla biçimlendiremeyen, tam olarak seçim kavramına uymayan uygulamalardır.⁴

1927-1946 yılları arasındaki seçimler, iki dereceli olarak yapılmıştır. Bu dönedeki seçimler birkaç gün sürmüştür; sandık anahtarları bu süre içinde merkezi idarece atanmış seçim kurulu reisinde bulunmuştur. Oy tasnifi ise gizli olarak yapılmıştır.⁵ 1946 tarihinden itibaren seçim sistemine yöneltilen eleştiriler üzerine seçim kanununda birtakım değişikliklere gidilmiştir. 1946 seçimleri yapılmadan önce kabul edilen seçim kanununda seçimlerin tek dereceli olarak açık-oy gizli sayım yöntemi ile yapılması kararlaştırılmıştır. Parti listelerinden bağımsız adayların da katılabildiği bu seçimlerde kıyasıya mücadele ve tartışmalar yaşanmış; nihayet seçimler 21 Temmuz 1946 tarihinde yapılmıştır. CHP bütün illerde seçime giderken DP henüz örgütlenemediği için 15 ilde seçime katılamamıştır.⁶

---

³ Tekeli, Cumhuriyet Dönemi'nde Seçimler, VII, 1800-1801.

⁴ Tekeli, Cumhuriyet Dönemi'nde Seçimler, VII, 1801.

⁵ Tekeli, Cumhuriyet Dönemi'nde Seçimler, VII, 1803.

⁶ Şerafettin Turan, *Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye (10 Kasım 1938- 14 Mayıs 1950), Türk Devrim Tarihi*, 4. Kitap, Bilgi Yayınevi, Ankara 1999, s.226-227.

Açık oylama-kapalı sayım yöntemiyle yapılan 1946 milletvekili seçim sonuçlarına göre CHP 395, DP 64, Bağımsızlar ise 6 olmak üzere toplam 465 milletvekili seçilmiştir. Ancak bu seçimde Demokrat Parti aleyhine pek çok usulsüzlük ve baskının yapıldığı da iddia edilmiştir. Bu iddialar arasında oy verme öncesinde CHP lehine baskılar yapıldığı ve sandıktan çıkan sonuçların da iktidar lehine değiştirildiği iddiaları bulunmaktadır. DP yöneticileri daha sonuçlar alınmadan durumu Cumhurbaşkanı İnönü'ye bildirerek bu haksızlığın düzeltilmesini talep etmişlerdir. Sonuçların açıklanmasını müteakiben İzmir'den başlayarak düzenledikleri protesto mitingleri ile yapılan yolsuzlukları protesto etmişlerdir. 21 Temmuz seçimlerinde 36 ilde seçimlere toptan itiraz edilmiş, 27 milletvekilinin de çeşitli nedenlerle mazbatalarının onaylanmaması istenmiştir. Seçim belgelerini incelemek için kurulan komisyonda, 5 Demokrat Parti listesinden seçilen adayların seçim tutanakları onaylanmamıştır. Seçim sonuçları üzerinde itirazlar yoğunlaşınca, basında da tartışmalar başlamış; hükümet yürürlükte olan sıkıyönetimden yararlanarak bu tartışmaları yasaklama yoluna gitmiştir.⁷

Demokrat Parti'nin Kuruluşu ülkenin pek çok yerinde olduğu gibi Balıkesir'de de memnuniyetle karşılanmıştır. Halkı bilinçlendirmek için demokrasinin ne olduğu ve Demokrat Parti hakkında Balıkesir basınında pek çok yazı kaleme alınmıştır. Dönemin siyasi gelişmelerini ve bu alandaki kıyasıya çekişmeleri Balıkesir gazetelerinden CHP'nin yayın organı olarak çalışan *Türk Dili* ve Demokrat Parti yanlısı *Balıkesir Postası*'ndan takip etmek mümkündür. Özellikle *Balıkesir Postası*, Demokrat Parti'nin kuruluşu ve siyasi hayata atılışını, örgütlenmesini ve adayların adaylık sürecini takip eden yazı ve haberleriyle dikkat çekmektedir. Örneğin; Demokrat Parti lehine kamuoyu oluşturmak için kaleme alınan yazılardan biri, Balıkesir basının önemli isimlerinden, gazetenin neşriyat müdürü ve başyazarı Selahattin Başkan'ın *Demokrat Parti Nasıl Doğdu?* başlıklı yazısıdır. Birkaç bölüm yayımlanan makalede, İkinci Dünya Savaşı'nın aşırı güvensiz ortamının Türkiye'de tek parti rejimini sağladığına, dünyayı alt üst eden bu savaşın Türkiye'nin sınırlarını çevrelediğine dikkat çekilmiştir. Selahattin Bey, millî davaların bu nedenle güvenle halledilemediğini ifade

---

⁷ Turan, *Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye (10 Kasım 1938- 14 Mayıs 1950), Türk Devrim Tarihi*, s.231-132.

etmiş, sınırlarımızı çevreleyen bu tehlikeler karşısında Türk demokrasisinin olgunlaşamadığını vurgulamıştır.⁸

Demokrat Parti, Balıkesir’de 22 Nisan 1946 tarihinde il müteşebbis Heyeti’ni kurarak resmen faaliyete başlamıştır. Manisa Demokrat Parti Müteşebbis Heyeti Başkanı ve eski milletvekillerinden Hüsnü Yalman Balıkesir’e gelerek Demokrat Parti’nin Balıkesir’de teşkilatlanmasını sağlamıştır. Balıkesir İl Müteşebbis Heyeti, *Balıkesir Postası* Neşriyat Müdürü Sıtkı Yırcalı, Avukat Esat Bardakoğlu, *Balıkesir Postası*’nın sahibi ve matbaacı Selahattin Başkan gibi kişiler tarafından kurulmuştur. Başkanlığa da Sıtkı Yırcalı getirilmiştir. ⁹Dönemin gazetelerine bakıldığında seçim sürecinin hayli tartışmalı geçtiği görülmektedir. Demokrat Parti kurulduktan sonra CHP’nin vatandaşların kendi partilerine kayıtlı olmaları için baskı yapıldığı da *Balıkesir Postası*’nın haberleri arasındadır. ¹⁰Demokrat Parti ilçe müteşebbis heyetleri de 29 Nisan 1946 tarihinden itibaren çeşitli ilçelerde kurularak faaliyetlerine başlamıştır. Böylelikle partinin örgütlenmesi tüm Türkiye’de olduğu gibi Balıkesir’de de yaygınlaşmıştır.¹¹

Aslında 1946 yılında yalnız belediye seçimleri yapılması planlanmıştır. Çünkü milletvekili seçimlerinin 4 yıllık süresi 1947 yılında dolmuştur. Ancak CHP yöneticileri belediye seçimlerinin ardından 4 yıllık süresi 1947 ‘de dolacak olan milletvekilleri seçimlerini öne almayı kendi açılarından daha uygun görmüşlerdir. Bu isteğin gerçekleşmesi için eylül ayında yapılması gereken; ancak 26 Mayıs 1946’da yapılan belediye seçimlerinin ardından milletvekili seçimleri de öne alınarak seçimlerin 21 Temmuz 1946’da yapılması kararlaştırılmıştır.¹² Belediye Seçim Kanunu’nun TBMM’de kabul edilmesi ve seçimlerin erkene alınması Meclis’te çetin müzakerelere neden olmuştur. Adnan Menderes, Emin Sazak, Refik Koraltan bu kanunun demokratik olmadığını ve “Millî Şef”in açılış nutkunun ruhuna aykırı olduğunu ifade etmişlerdir. Adnan Menderes belediye seçimlerinin eylül ayından mayıs ayına alınmasında bir fiilî hukukî sebebin bulunmadığını belirterek bu uygulamanın

---

⁸Selahattin Başkan, “Demokrat Parti Nasıl Doğdu?”, *Balıkesir Postası*, No:1055, 25 Nisan 1946.

⁹ *Balıkesir Postası*, No:1053, 23 Nisan 1946.(Gazete haberidir.)

¹⁰ *Balıkesir Postası*, No:1055, 25 Nisan 1946.(Gazete haberidir.)

¹¹ *Balıkesir Postası*, No:1059, 30 Nisan 1946.(Gazete haberidir.)

¹² Turan, *Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye (10 Kasım 1938- 14 Mayıs 1950), Türk Devrim Tarihi*, s.227-228.

ülkede yeni inkişaf eden demokratik zihniyete uygun olmadığını belirtmiştir.¹³ Çünkü yeni kurulan Demokrat Parti belediye seçimlerinin öne alındığı Mayıs ayında Balıkesir'in de dâhil olduğu henüz 18 ilde faaliyet göstermiştir.¹⁴ Tüm bu eşit olmayan şartlar nedeniyle Demokrat Parti belediye seçimlerine katılmamaya karar verdiğini açıklamıştır.¹⁵

Belediye seçimlerine katılmayan; ancak milletvekilliği seçimlerine katılacak olan Demokrat Parti, ülkenin her yerinde olduğu gibi Balıkesir'de de hazırlıklara başlamıştır. Bütün vilayetlere olduğu gibi 1946 milletvekili seçimi için 22 Haziran 1946 tarihine kadar, il seçim kurumlarına adayların bildirilmesi tebliğ edilmiştir.¹⁶

1. Hasan Basri Çantay ve Milletvekilliği Adaylığı

1.1. Hasan Basri'nin Kısa Biyografisi

Hasan Basri Çantay (1887- 1964), İslâmî ilimler sahasındaki çalışmaları ve gazeteciliği ile tanınmış çok yönlü bir şahsiyettir. Dil, edebiyat, tarih, hukuk ve diğer sosyal ve kültürel alanlarda önemli sayıda eser ve yazı neşreden Çantay, aynı zamanda bir Kuvayı Milliye kahramanı ve Cumhuriyet dönemi siyaset adamıdır.¹⁷

II. Meşrutiyet döneminde başlayan Çantay'ın yazı faaliyeti, hayatının sonuna kadar aynı yoğunlukta devam etmiştir. İslâmî ilimler ile meşguliyetinin yanı sıra yazarın Balıkesir'de başlayan ve uzun bir süre devam eden gazeteciliği, Çantay şahsiyetinin önemli bir tarafıdır. Çantay; *Yıldırım, Nasihat, Karesi, Doğru Söz, İzmir'e Doğru, Zaferi Millî, Türk Dili, Balıkesir Postası, Balıkesir Adalet* gibi Balıkesir gazetelerinde gerek yöneticilik gerekse de yazarlık faaliyetlerinde bulunmuştur. Çantay'ın gazetecilik faaliyeti içinde kendi çıkardığı ve Millî Mücadele Dönemi'nin önemli yerel gazetelerinden *Ses* gazetesi, onun yazı hayatında bir dönüm noktasıdır. Çantay'ın siyasi hayatını şekillendiren ve yazarı Kuvayımilliye kahramanı olmasına sebep olan olaylar yine bu dönemde gerçekleşir. Ayrıca Balıkesir kökenli *Irmak, Kaynak, Gençler Yolu, Kaynak* gibi dergileri yanında *Sırât-ı Müstakîm, Sebilürreşad, Tanrıdağ, İslâm ve İslâm'ın Nuru* gibi mecmualarda da müellifin yazı ve şiirleri neşredilmiştir. Çantay'ın

¹³ *Balıkesir Postası*, No:1060, 1 Mayıs 1946. (Gazete haberidir.)

¹⁴ *Balıkesir Postası*, No:1065, 8 Mayıs 1946. (Gazete haberidir.)

¹⁵ *Balıkesir Postası*, S:1066, 9 Mayıs 1946. (Gazete haberidir.)

¹⁶ *Türk Dili*, No: 4474, 13 Haziran 1946. (Gazete haberidir.)

¹⁷ Zeliha Kapukaya, "*Hasan Basri Çantay'ın Hayatı ve Eserleri Üzerinde Bir İnceleme*", (yayınlanmamış doktora tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir 2015, s.1.

önemli sayıda basılmış ve basılamamış telif ve tercüme eseri bulunmaktadır. Şüphesiz Çantay'ın en önemli eseri uzun yıllar titizlikle üzerinde çalıştığı ve 1952 ve 1953 yıllarında üç cilt halinde yayımladığı “*Kur’ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*” adlı Kur’an tercümesidir. Hasan Basri'nin diğer neşredilmiş kitapları şunlardır: *Mektepli Yavrularıma, Mektepli Yavrularıma (Yeni Temsiller), Müslümanlıkta Himâye-i Etfâl, Ülkü Edebiyatı, Zekâ Demetleri, Fıkh-ı Ekber Tercümesi, Hadisler (On Kere Kırk Hadis), Kara Günler ve İbret Levhaları, Akifnâme, Babamın Şiirleri* (Haz. Mürşit Çantay), *İslamic Culture in Turkish Area (The Straight Paith of İslâm, Haz. Kenneth Morgan, (çev. Reşit Ayda).*¹⁸

Hasan Basri Çantay; tüm ilmî, fikrî ve basın faaliyetlerinin yanı sıra bir sivil toplum önderi ve siyasetçi olarak da memleket meseleleri ile ilgilenmiştir. Gençliğinde Balıkesir Mutasarrıfı Dr. Reşit Bey'in yakınında bulunmuş, Balıkesir'de İttihat Terakki Cemiyeti'nin kuruluşunda ve faaliyetlerinde aktif görev yapmıştır. Çantay, bu dönemden itibaren siyasete de ilgi duymuştur. Bir anlamda yaşadığı tarihi dönemin ülkenin şartları ister istemez onun siyasetle ilgilenmesini zorunlu kılmıştır. *Kara Günler ve İbret Levhaları* adlı eserinde anlattığı bizzat İstanbul hükümeti ve İşgal güçleriyle yaşadığı mücadele, onun Kuvayı Milliyeci şahsiyetini oluşturan tarihî olaylardır.¹⁹

Hasan Basri Çantay'ın siyasî hayatının en önemli devresi Cumhuriyet'in Kurucu Meclisi'ndeki ilk mebusluk vazifesidir. Hasan Basri, Milli Mücadele yıllarında İstanbul Hükümeti'nin ve onun yerli işbirlikçilerinin hedefinde olduğu dönemde oldukça sıkıntılı günler yaşamış, Kuvayı Milliye hareketinde görev almıştır. Bu dönemde Balıkesir Kuvayı Milliyesi'nin önde gelen isimlerinden biri olarak verdiği mücadele ile milletin teveccühünü kazanmış, şehri temsil etmeye layık görülen isimlerden biri olmuştur. Öyleki Birinci Dönem TBMM için gönderilen beş kişilik Karesi delegeleri arasında Miralay Kazım Bey, Vehbi Bey, Kolordu Kumandanı Kazım Karabekir Paşa, Abdülgafur Efendi ile birlikte Hasan Basri Bey de bulunmuştur. Bu görev kendisinin bizzat talebi ile değil, Balıkesirlilerin kararıyla gerçekleşmiştir. Hasan Basri, kendisinin dahli olmaksızın TBMM'ye Karesi milletvekili olarak seçildiğini hâl tercümesinde “*Bir akşam evimde idim. Bir haber geldi. Ankara'da müteşekkil meclise*

---

¹⁸ Kapukaya, “*Hasan Basri Çantay'ın Hayatı ve Eserleri Üzerinde Bir İnceleme*”, s.1-2.

¹⁹ Hasan Basri Çantay, *Kara Günler ve İbret Levhaları*, Ahmet Sait Matbaası, İstanbul 1964.

intihap olundunuz. Bu intihabın nasıl yapıldığını hâlâ bilmiyorum. Vücutça rahatsız idim. Beni işgal muntıklarından atlayarak Ankara'ya gönderdiler.” sözleriyle ifade etmektedir.²⁰

Mehmet Vehbi Bolak Bey ve Abdülgafur İştin Hoca ile birlikte Birinci Dönem TBMM'ye Karesi Milletvekili seçilen Hasan Basri, Ankara'ya gelerek milletvekilliği faaliyetlerine başlamış, 23 Nisan 1920'de Meclis'in açılış töreninde bulunmuştur. Hasan Basri ilk dönem TBMM'nin bitimine kadar Ankara'da kalmıştır.²¹ Ankara'da bulunduğu dönemde yakın dostu Mehmet Akif'le birlikte Meclis'in bütün çalışmalarına katılan, İstiklâl Marşı'nın yazılması sürecinde aktif rol oynayan Çantay, bir yandan da ilmî, fikrî, edebî ve basın faaliyetlerine devam etmiştir. 23 Nisan 1920'de toplanan TBMM, büyük zaferden sonra Lozan görüşmeleri sırasında artık görevini tamamladığı gerekçesiyle feshedilmiş, 1 Nisan 1923 günü yeniden seçimlere gidilmiştir. Meclisin feshiyle milletvekilliği sona eren Hasan Basri Çantay, Balıkesir'e dönerek çalışmalarına devam etmiştir.²²

Birinci Dönem Karesi milletvekilliği görevinden sonra yaklaşık 23 yıl siyasetle arasına mesafe koyan; kendisini ilmî, fikrî ve sosyal meselelere adayan Çantay'ın siyasî hayatının ikinci hamlesi 1946 seçimleri ile olmuştur. Uzun süren “Tek Parti” dönemi sonrası Demokrat Parti'nin kuruluşunu takip edilen süreç, ülkede demokrasi adına büyük beklenti yaratmış; memleketin her yerinde seçim faaliyetlerinin başlamasına neden olmuştur. 21 Temmuz 1946 tarihinde yapılacak olan milletvekilliği seçimleri için çalışmalara başlanmış, adaylar yavaş yavaş ortaya çıkmıştır. Bu adaylardan biri de Birinci Dönem TBMM milletvekillerinden Hasan Basri Çantay'dır.

Hasan Basri Çantay, ilmî çalışmaları; asıl önemlisi demokrasinin hakkıyla tecelli edeceğine karşı duyduğu derin kuşkular nedeniyle 1946 milletvekilliği seçimlerine ilk etapta mesafeli yaklaşmıştır. Birinci Dönem TBMM milletvekilliği tecrübesi olan Çantay, yeniden milletvekili olması yönünde Balıkesirlilerin yoğun isteği ile karşılaşmıştır. Bir anlamda bu taleplere karşılık vermek için seçimlere aday olduğunu çeşitli röportaj ve yazılarında dile getirmiştir.

---

²⁰ Hasan Basri Çantay, “Kendi Kalemile Hasan Basri Çantay”, Haz. K. Kâni Akpınarlı, *Balıkesir Adalet*, No: 741, 30 Aralık 1964.

²¹ Çantay, “Kendi Kalemile Hasan Basri Çantay”, Haz. K. Kâni Akpınarlı, *Balıkesir Adalet*, No: 741, 30 Aralık 1964.

²² Zeliha Kapukaya, “Hasan Basri Çantay- Mehmet Akif Dostluğu ve Âkifnâme”, *Kırıkkale Üniversitesi İslâmî Bilimler Fakültesi Dergisi*, I:1 (2016), s.35-46.

Balıkesir Postası'nda yayınlanan "Hasan Basri Çantay'la Mülâkat" adlı röportajda Hasan Basri Bey'in o dönemdeki faaliyetleri ve seçimler ile ilgili düşüncelerine yer verilmiş, 1946 milletvekili seçimlerine aday olup olmayacağı sorulmuştur. Çantay, bu esnada ilmî faaliyetleri hakkında bilgi verirken siyaset konusundaki tarafsızlığına dair ipuçları vermiştir. Röportaj yapan kişinin *Partiler hakkında bir fikir edindiniz mi?* şeklindeki sorusuna henüz bir fikir edinmediğini meşguliyetlerinin kendisine yettiğini ifade etmiştir. Hasan Basri, röportajın devamında siyasetle mesafesini vurgulayarak bu konudaki ısrarlı sorular karşısında şu sözleri dile getirmiştir:

*İş İttihat ve Terakki- Hürriyet ve İtilaf, Halk Partisi- Serbest Parti işine dönecek olursa memleketin hali yamandır. Eğer mutlak parti teşkiline mecburiyet varsa ilmi esaslar içinde çalışmak, tarafsız olan çoğunluğun haklarına saygı göstermek, yalnız hakikatlerin tezahürüne hizmet etmek, sandalye hirsına kapılmamak, vatan kardeşliğini bir an unutmamak lazımdır. Bir partinin en büyük düşmanı şahsiyattır, ihtirastır.*²³

Çantay, Demokrat Parti'nin şayet bu vasıfları taşıyorsa başarılı olabileceğini sözlerine eklemiştir. Aynı mülakatta Çantay'a aday olup olmayacağını sorulması üzerine kendisine demokrat partiden bir müracaat olmadığını kendisinin de bu yönde bir beklenti ve arzusunun bulunmadığını ifade etmiştir.²⁴

6 Haziran 1946 tarihinde "Milletvekili Seçim Kanunu" yayınlanmış, bu kanuna göre her 40 bin vatandaş için bir milletvekili seçileceği, nüfus miktarı arttıkça vekil sayısının bu orana göre artırılacağı belirtilmiştir.²⁵ Yavaş yavaş adayların belli olduğu bu dönemde Çantay, seçimlere milletvekili aday olarak katılmaya karar verdiğini bir beyanname ile kamuoyuna duyurmuştur. Hasan Basri Çantay, 22 Haziran 1946 tarihinde *Balıkesir Postası, Türk Dili* gazetelerine gönderdiği beyannamede 1946 genel seçimlerinde müstakil olarak milletvekilliğine adaylığını koyduğunu açıkça bildirmektedir.²⁶ Çantay, beyannamesinde seçimlere girme nedenini açıkladığı gibi siyasete anlayışını da ifade etmektedir. Hasan Basri

---

²³ "Hasan Basri Çantay'la Mülakat", *Balıkesir Postası*, No:1085, 31 Mayıs 1946.

²⁴ "Hasan Basri Çantay'la Mülakat", *Balıkesir Postası*, No:1085, 31 Mayıs 1946

²⁵ *Balıkesir Postası*, No:1091, 7 Haziran 1946.(Gazete haberidir.)

²⁶ "Hasan Basri Çantay'ın Beyannamesi", *Balıkesir Postası*, No:1103, 22 Haziran 1946.

Çantay'ın siyasî düşüncelerini daha iyi anlamak için önemli bir yazı olan beyannamenin metni şöyledir:

Sevgili Hemşehrilerime,

İnanılır bazı kimseler önümüzdeki milletvekilleri seçiminde benim de namzetliğimi yaymamı istediler. Hatta içlerinden kimi beni millet hizmetinden kaçınmakla suçlandırmaya kadar gitti.

Bu görüş tabii yanlıştır. Çünkü:

A- Millet hizmeti yalnız milletvekilliğinden ibaret değildir. Her vatan evladı çeşitli alanlarda başarabileceği işleri yapmak sureti ile de millete olan borcunu ödemiş olur.

B- Milletvekilliği siyasî bir sıfattır. Onunla en çok partiler ilgilenirler. Ben ise partici değilim. Zaten siyasî bir faaliyete atılmak da hatırımdan geçmezdi.

C- Şimdiye kadar intihapların nasıl cereyan ettiği malumdur. Belki bunda bir hikmet vardı.

Bu seferki seçimlerin serbest olacağından, bağımsızların da intihaba iştirak etmesi gereğinden bahsedildi. Demek artık bu duruma uyar şartlar içindeyiz. İnşallah böyledir de...

Fakat gönül ister ki memlekette kardeşlik havası bir an eksik olmasın. Birliğimiz incinmesin, milletimizin iradesi tam bir surette tecelli etsin ve böyle olacağına dair Cumhurbaşkanımız tarafından verilen sözü herkes namus ve şeref borcu tanısın.

Uzatmıyayım; beni seven dostların ve aziz hemşehrilerin samimi dileklerini reddetmeyerek ve sırf Allah'ın inayet ve tevfikine güvenerek ve bir de verilen o salahiyyetli söze inanarak ben de Balıkesir milletvekilliğine bağımsız(müstakil, bîtaraf) namzetliğimi açıklıyorum.

O kuvvetli söz yerine getirilmek suretiyle kazanırsam bunu milletimin beni bu hizmete yarar gördüğüne yoracağım. Yine o şartlar dâhilinde kazanamazsam(demek ki ben mebusluğa layık bir adam değilmişim) diyeceğim.

*Birinci surette millet ve memleketimin bu çok ağır, fakat hayırlı işinde elimden geldiği kadar çalışacağım. İkinci takdirde ise yine kendi inziva köşemde kitaplarımla baş başa kalacağım. Söz milletimindir. O var olsun!*²⁷

Hasan Basri Çantay'ın adaylığını açıkladığı sıralarda Birinci Devre Milletvekili Vehbi Bolak da müstakil Balıkesir milletvekilliğine aday olduğunu açıklamıştır.²⁸ Çantay, kendisi ile yapılan bir mülakatta yakın dostu Vehbi Bolak'la beraber müstakil aday olma kararı aldıklarını ifade etmiş, bu beraberliğin sade bağımsızlıktan ve fikrî beraberlikten ibaret olduğunu belirtmiştir.²⁹

25 Haziran 1946 tarihinde *Balıkesir Postası*'nda çıkan *Hasan Basri Çantay'la Mülakat* başlıklı röportajda ise Çantay, seçildiği takdirde Meclis'te takip edeceği hareket tarzının ne olacağı şeklindeki soruya şu cevabı vermiştir:

Ben ne muvafıkım ne muhalifim. Yani partici değilim. Müstakilim. Müşterek memleket davalarında ve hele milletimiz ve partiler arasındaki ahenkli birliğin devamı emrinde beni daima ve daima ön safta bulacaksınız. Bağımsızlığın manası iyi kötü her şeye "Evet" veya "Hayır" demek değil, hadiselere göre bağımsız ve hür vicdanın emrine tabi olmak, millet ve memleket faydasına olan kanaatleri açıkça söylemekten çekinmemektir. Meclise gidersem orada kardeşçe muvazene teminine çalışacağım.

*Hakka, adalete, fazilete hizmet edeceğim. Bunda muvafık olduğuma veya olacağıma inanırsam vazifemde kalacağım ve illa çekileceğim.*³⁰

Yine aynı röportajda Hasan Basri Çantay'ın Cumhuriyet Halk Partisi hakkındaki düşüncesinin sorulması üzerine CHP'nin Demokrat Parti'nin ağabeyi olduğunu söylemiş, iki parti arasında çıkan anlaşmazlıklarda hiçbir partiye mensup olmayan bağımsızların hakem olacağını ve bu sayede iki partinin kardeşlik içinde işlerini yapmalarına imkân hazırlanacağını belirtmiştir.³¹

²⁷ "Hasan Basri Çantay'ın Beyannameesi," *Balıkesir Postası*, No:1103, 22 Haziran 1946.

²⁸ *Balıkesir Postası*, No:1103, 22 Haziran 1946. (Gazete Haberidir.)

²⁹ "Bağımsız Adaylardan Hasan Basri Çantay'la Mülakat", *Balıkesir Postası*, No:1105, 25 Haziran 1946.

³⁰ "Bağımsız Adaylardan Hasan Basri Çantay'la Mülakat", *Balıkesir Postası*, No:1105, 25 Haziran 1946.

³¹ "Bağımsız Adaylardan Hasan Basri Çantay'la Mülakat", *Balıkesir Postası*, No:1105, 25 Haziran 1946.

Çantay'ın demokrasinin 1946 genel seçimlerinde tecelli edeceğine olan inancı ve umudu röportajlarında vurgulanmaktadır. Bilhassa bu metinlerde seçildiği takdirde millet hesabına tarafsız çalışacağını, doğru bildiği yolda hizmet edeceğini, tarafsızlığından dolayı partiler arasında bir hakemlik görevi üstleneceğine dair sözleri onun bağımsız milletvekili aday olarak siyasete bakışını özetlemektedir.

Hasan Basri'nin bağımsız adaylığı o dönemde bazı isimler tarafından eleştiriyle de karşılanmıştır. Bu isimlerden biri de Hasan Basri ve Mehmet Akif'in yakınında bulunmuş, dönemin tanınmış şair ve Kuvayı Milliyecilerinden Ruhi Naci Sağdıç'tır. Sağdıç, 4 Temmuz 1946 tarihli *Balıkesir Postası* gazetesinde bir "Açık Mektup" yayınlamıştır. Ruhi Naci, mektubunda Hasan Basri'nin bağımsız adaylığı konusunda halkın beklentilerini dile getirmektedir. Mektubunda Millî Mücadele yıllarında Kuvayı Milliyeci olarak beraber mücadele ettiklerini belirten Ruhi Naci, vatan ve millet yolunda Hasan Basri'nin "bağımsız aday olmasını" arzu etmediğini ifade etmektedir. Sanatlı bir nesir örneği olan bu açık mektubun sonuna sade bir dille yazdığı ve Hasan Basri'ye göndermeler içeren güzel bir şiir de eklemiştir.³²

2.1. Seçim Sonuçları ve Hasan Basri Çantay

Tüm bu tartışmalı süreç içinde 21 Temmuz 1946 genel seçimleri yapılmış ve sonuçlar ilan edilmiştir. Sonuçlara göre Balıkesir müstakil milletvekili adayları Hasan Basri Çantay seçilememiştir. Demokrat Parti listesinin başına yazıldığı ve partinin Balıkesir'de oy çoğunluğu elde ettiği halde Çantay'ın kazanamamış gibi gösterilmesi kuşkusuz arkadaşı Vehbi Bolak ile Hasan Basri Çantay'ı hayal kırıklığına uğratsa da Çantay'ın bu demokrasi "oyunu" karşısında soğukkanlılığını muhafaza ettiği kendisi ile yapılan görüşmelerde açıkça görülmektedir. 26 Temmuz 1946 tarihli *Balıkesir Postası*'nda yayınlanan bir röportajda seçim sonuçları Çantay'a sorulmuştur. Seçim sonuçlarını oldukça ihtiyatlı karşılayan Çantay, bu konuda henüz kendi tetkikatını bitiremediğini ifade ederek, seçimde halkın katılımını ve olgunluğunu gördüğünü belirtmiştir. *Demek siz yapılan haksızlıklar karşısında ilgilenmeyeceksiniz?* sorusu üzerine bir haksızlık yapıldıysa onun hesabını milletin ve

---

³² Ruhi Naci Sağdıç, "Açık Mektup", *Balıkesir Postası*, No:1111, 4 Temmuz 1946.

kanunların arayacağını, bunun bir kamu hukuku meselesi olduğunu ifade etmiştir. Halkın bunca çetin şartlara rağmen seçime katılmasından duyduğu memnuniyeti dile getiren Çantay, umutlu olduğunu, sakin ve itidalli davranmak gerektiğini vurgulamıştır.³³

Bilindiği gibi 1946 milletvekilliği seçimlerine ülke genelinde itirazlar yapılmış, bu itirazlar Meclis'te kurulan bir komisyonda ele alınmıştır. Komisyon Demokrat Parti'nin tüm itirazlarını reddetmiştir. Bu itirazların reddedilmesinin Balıkesir'de tepkiyle karşılandığı ve komisyonun verdiği kararların tatmin edici bulunmadığı Hasan Basri Çantay'ın *Türk Dili ve Balıkesir Postası* gazetelerine gönderdiği 24 Ağustos 1946 tarihli açık dilekçesinde ifade edilmektedir. Çantay, "Büyük Millet Meclisi'ne Açık Arıza" başlıklı yazısında, milletvekilliği seçimlerinde Demokrat Parti listesinden müstakil aday olarak seçimlere katıldığını ve Demokrat Parti'nin büyük bir oy oranına sahip olmasına rağmen seçilemediğini ifade etmiş, bunun nedenlerinin TBMM tarafından açıklığa kavuşturulmasını istemiştir. Çantay, itirazların komisyonda incelendiğini; ancak Balıkesir seçimlerinin itirazlarının komisyonca geçerli görülmediğini ifade etmiştir. TBMM'nin manevi varlığı namına gerçek olmamasını temenni ettiği bu haberin Balıkesir'de umumi bir hayret ve üzüntü uyandırdığını da dile getirmiştir. Çantay, yaşananları özetlediği sözlerini şöyle tamamlamaktadır:

*Seçilmeyen insanları "milletvekili" diye oraya gönderen Halk partisinin ve seçim kurullarının maceralı zabıt varakaları da elbet elde mahfuzdur. Bunun üzerine Partinin cetvelleri karşılaştırılmalı, hangi kısımlarında tebayün görülürse oralara el basılmak, o noktaların dayandığı vesikaların asıllarını veya noterden tasdikli suretlerini bizzat tetkik etmek ve gerekiyorsa bu hususta mahallerine kadar gidip daha geniş tetkikler yapmak lazımdır.*³⁴

Hasan Basri Çantay'ın tüm bu itirazları ve seçim sonuçlarının hukuka uygun bir şekilde yeniden tetkik edilmesi talebi hiçbir şekilde karşılık bulmamıştır. Açıkça hukuk kurallarının gasp edildiği bu seçimlerin hukuka aykırı şaibeli sonuçları herkes tarafından mecburen kabullenilmiştir.

1946 seçimleri sonrasında seçimde hile olduğu düşüncesiyle pek çok yerde protesto mitingleri düzenlenmiştir. 29 Temmuz 1946 'da Balıkesir'de Demokrat Parti tarafından

³³ "Bağımsız Aday Hasan Basri Çantay'la bir Konuşma", *Balıkesir Postası*, S:1128, 26 Temmuz 1946.

³⁴ Hasan Basri Çantay, "Büyük Millet Meclisine Açık Arıza", No:4538 *Balıkesir Postası*, 24 Ağustos 1946.

düzenlenen protesto mitinginde Hasan Basri son derece yatıştırıcı bir konuşma yapmış, bu konuşmasıyla olabilecek taşkınlıkları önlemiştir.

Türkiye'nin yaşadığı tarihî dönemeçte devrin olağanüstü şartları gereği bir şekilde hayatı siyasetle kesişen Hasan Basri Çantay, 1946 seçimlerinde demokrasi adına açıkça bir haksızlığa maruz kalmıştır. Hasan Basri'nin siyasî hayatının son hamlesi de 1950 genel seçimlerinde olmuştur. Hasan Basri Çantay ve Vehbi Bolak bu seçimlere adaylık başvurusu yaptıkları halde Demokrat Partililer ne Hasan Basri'yi ne de Vehbi Bolak'ı aday gösterilmişlerdir. Dolayısı ile Hasan Basri'nin bu son siyasi girişimi de sonuçsuz kalmıştır.

Sonuç:

Hasan Basri Çantay, Birinci dönem TBMM milletvekilliği görevinden sonra uzun bir ara vererek tekrar siyasete dönme kararı aldığı ve Demokrat Parti listesinden bağımsız milletvekili adayı olduğu 1946 genel seçimlerinde, Demokrat Parti'nin Balıkesir genelinde oy çokluğu elde etmesine rağmen seçilememiş gibi gösterilmiştir. Arkadaşı A. Vehbi Bolak'la yaşadıkları bu hukuksuzluk yalnızca Balıkesir'de değil Türkiye genelinde de yaşanmıştır. Tüm bu yaşanan skandallar 1946 milletvekilleri seçimlerinin Türk demokrasi tarihinde *şaiBELİ seçim* olarak anılmasına neden olmuştur. Türk demokrasi tarihinin çok partili hayata geçiş denemelerinde önemli bir dönemeç olan 1946 seçimleri, yaşanan hukuksuzluk ve usulsüzlükleriyle o tarihten bu yana tartışılmaya devam edilmektedir. Kendisinin de uzun yıllar içinde bulunduğu ve köklü bir basın geleneği olan Balıkesir'de yaşanan bu süreç çeşitli tartışmalara da neden olmuştur. Dönemin etkili Balıkesir gazetelerinden *Türk Dili ve Balıkesir Postası* 'nda yayımlanan Hasan Basri ile ilgili röportaj, açık mektup, beyanname gibi yazılar Türk demokrasi tarihi ve Çantay biyografisi açısından önem arz eden tarihî belgelerdir. Türkiye'nin yetiştirdiği önemli şahsiyetlerden Hasan Basri Çantay'ın yaşanan seçim sürecinde ve sonrasında aldığı itidalli tavır ve hakkını arama konusunda verdiği mücadele örnek teşkil eden niteliktedir. Türk demokrasi tarihinin bu kırılma noktasında Hasan Basri Çantay'ın uğradığı haksızlıklara ve usulsüzlüklere rağmen demokrasi ve hukuka saygısı, millet yolunda hizmet etme arzusu, onun vatan ve millet sevgisinin bir tezahürü olarak görülmelidir.

KAYNAKÇA:

- Baskan, Selahattin, "Demokrat Parti Nasıl Doğdu?", *Balıkesir Postası*, No:1055, 25 Nisan 1946.
- "Bağımsız Aday Hasan Basri Çantay'la bir Konuşma", *Balıkesir Postası*, No:1128, 26 Temmuz 1946.
- "Bağımsız Adaylardan Hasan Basri Çantay'la Mülakat", *Balıkesir Postası*, No:1105, 25 Haziran 1946.
- Çaksu, Maruf, *Mücahit ve Mutasavvıf Hasan Basri Çantay*, yyy, Balıkesir 2008.
- Çantay, Hasan Basri, "Büyük Millet Meclisine Açık Arıza", No:4538 *Balıkesir Postası*, 24 Ağustos 1946.
- Çantay, " Kendi Kalemile Hasan Basri Çantay", Haz. K. Kâni Akpınarlı, *Balıkesir Adalet*, No: 741, 30 Aralık 1964.
- Çantay, Hasan Basri, *Kara Günler ve İbret Levhaları*, Ahmet Sait Matbaası, İstanbul 1964.
- "Çantay'la Mülakat", *Balıkesir Postası*, No:1085, 31 Mayıs 1946.
- Hasan Basri Çantay'ın Beyannameesi, *Balıkesir Postası*, No:1103, 22 Haziran 1946.
- Tekeli, Şirin, "Cumhuriyet Dönemi Seçimler", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, 7. Cilt, İletişim Yayınları, İstanbul 1983.
- Turan, Şerafettin, *Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye (10 Kasım 1938 - 14 Mayıs 1950)*, *Türk Devrim Tarihi*, 4. Kitap, Bilgi, Yayınevi, Ankara 1999.
- Kapukaya, Zeliha, "Hasan Basri Çantay'ın Hayatı ve Eserleri Üzerinde Bir İnceleme, yayımlanmamış doktora tezi, Balıkesir 2015.
- Kapukaya, Zeliha, "Hasan Basri Çantay- Mehmet Akif Dostluğu ve Âkifnâme", *Kırıkkale Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi*, I: 1 (2016), s. 35-46.
- Sağdıç, Ruhi Naci, "Açık Mektup", *Balıkesir Postası*, No:1111, 4 Temmuz 1946.
- Uğur, Mücteba, *Hasan Basri Çantay*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1994.